KİLİKYA BÖLGESİ MOZAİKLERİ ARAŞTIRMASI: OVALIK KİLİKYA 2001-2003

*Füsun TÜLEK**

2001-2003 yılları arasında Kilikya bölgesinde doktora tez projem için yaptığım araştırma esnasında, Ovalık Kilikya'da, Adana ve Osmaniye illerinde ilk defa tespit edilmiş ya da duyumu yapılmış olmasına karşın ilk defa belgelenmiş mozaikler aşağıda sunulmaktadır[1].

Külliyat şeklinde planlanan "Kilikya Bölgesi Roma ve Erken Bizans Dönemi Mozaikleri" çalışmasında bölge müzeleri ve ilgili birimlerinde bulunan veya yayınların taranmasıyla tespit edilmiş mozaiklerin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu çalışma esas olarak bölge müzeleri ve birimlerinde yürütülmüştür. Bununla beraber tespiti yapılan her mozaik müzelere kaldırılmamış olduğundan çalışma alanda da sürdürülmüştür. In situ olan üstleri kapatılmış ya da açık durumda bulunan mozaikleri yerinde incelemek ve eserin ait olduğu mimari yapı ve coğrafyayı da tanımak ve belgelemek üzere buluntu yerlerine gidilmiştir.

İlk defa gün ışığına çıkarılan ve burada sunulan mozaik eserlerin bazıları inşaat, yol çalışması veya "yağmur açması" gibi durumlarda, bazıları il kültür müdürlüklerine gelen duyumlar sonucu tespit edilmiş olan mozaiklerdir. Arazideki bu çalışmalar sırasında kaçak kazılarla ortaya çıkarılmış mozaiklere rastlanmış ve bu eserler de çalışmaya dahil edilmiştir. Definecilerin açığa çıkarmasıyla mozaik tespiti daha çok Adana ve Osmaniye bölgelerinde olmuştur. Bu buluntular ilgili jandarma komutanlığı, kültür müdürlüğü ve müze birimlerine bildirilmiştir. Adana Koruma Kurulu tarafından da hâlen tescil çalışmaları yapılmaktadır.

ADANA MOZAİKLERİ

Adana il sınırları içinde alan araştırması raporumuza konu olan mozaikler 7 buluntu yerindendir. Bunlar Cıvıklı, Karlık, Bingüç, Tatik, Koyunevi, Karasis ve Baka. Bu mozaikler arasında Cıvıklı mozaiğinin yok olduğu ve Karlık mozaiğinin de tahrip edilmekte olduğu resimlerle belgelenerek Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne 24 Haziran 2003 tarihli raporda sunulmuştur.

Bingüç mozaiğini incelemek üzere köye gidilmiş ancak mozaik yerinde bulunamamıştır (Resim: 1). Köylülerin ifadesi mozaiğin yıllar önce kaldırılıp götürüldüğü şeklindedir. Tatik Höyük üstündeki mozaik, höyüğün, Seyhan Barajı'nın kuzey kısmının göleti altında kaldığı bilgisinin edinilmesiyle çalışma planına alınmamıştı. Ne var ki, Bingüç dönüşü, kuzeyden Karaisalı istikametine doğru giden yoldan güneydoğuya

* Yrd.Doç.Dr. Füsun TÜLEK, Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, İzmit/TÜRKİYE

1 Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Kilikya mozaiklerini tespit çalışmasını gerekli izinleri vererek desteklediklerı için teşekkür ederim. Ayrıca, burada sunulan eserlerin araştırıldığı bölgenin sorumlusu Adana Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne de yardımları için teşekkür ederim. F. Tülek, *Late Roman and Early Byzantine Floor Mosaics in Cilicia Urbana*, Illinios. 2004. UIUC- İllinois Üniversitesi'ne 2004 yılında verilmiş doktora tezi.

doğru giderken tesadüfen Tatik köyüne varılmıştır (Resim: 2). Baraj nedeniyle güneyden Adana geliş yolu ile bağlantısı kesilen köy, gölet kıyısında bulunmaktadır. Sular altında kaldığı sanılan höyüğün konik kısmı su yüzeyindedir ancak, mozaiğin tespiti için höyüğe çıkılmamıştır. Mozaiğin konik kısmında değil, Oylum Höyük ve Hacı Musalar Höyük örneklerinde olduğu gibi, höyüğün eteklerinde olma olasılığı yüksektir. Bu nedenle de mozaiğin tespiti için höyüğe çıkma girişiminde ısrarcı olunmamıştır[2].

Koyunevi mozaiği hakkındaki bilgi Adana Müzesi Müdürlüğü'nden alınmış ve görülebilen kısımları belgelenmiştir (Resim: 3-5). İmamoğlu İlçesi, Koyunevi Köyü'nde bir evin ağılı ve bahçesi boyunca uzanan mozaikler, bir çok panodan oluşmaktadır. Mozaiklerin işçilik kalitesi Misis mozaiği ile eş değerde olup aynı ustalar ve atölye tarafından yapılmış olmalıdır. Koyunevi mozaiklerinin uzman bir ekip tarafından bilimsel kazısının bir an önce yapılması gerekmektedir. Adana Müze Müdürlüğü, mozaiğin kalitesinin ve öneminin bilincindedir ve gerekli girişimlerde de bulunmaktadır.

Baka mozaiği, Baka İlçesi'nde, merkeze 1 km. uzaklıkta bulunan bir evin zemin katını süslemektedir. Uzun yıllardır yöre halkı ve yerel yetkililerin bildiği bu mozaiğin dışarda kalan kısmı belgelenerek yayınlanmıştır[3]. Mozaiğin dışarda kalan kısmının bugün ancak harcı sağlam kalmış, mozaik taşları yok olmuştur (Resim: 6-7). Mozaiğin içeride kalan kısmı ise evin deposu ve banyosu olarak iki ayrı birimin tabanını süslemektedir. Ev sahibinin izin vermesiyle evin depo şeklinde kullanılan kısmı boşaltılıp kalan tüm zemin mozaikleri belgelenmiştir. Böylelikle önceleri belgelenmiş olan dışardaki mozaik pano ile içerdeki kısım ilk defa bir araya getirilip bir bütün olarak değerlendirilebilmiştir.

Karasis Dağı yamacındaki mozaik, tek nefli bir bazilikanın tabanını süslemektedir (Resim: 8). Definecilere yapılan baskınla Bölge Jandarma Komutanlığı'nın müsadere ettiği eserin üstü blok taşlarla kapatılmış durumdadır. Mozaiğin üstü kapatılmadan önce yerel halk tarafından çekilen resimleri temin edilerek eserin çalışması yapılabilmiştir[4].

OSMANİYE

Osmaniye il sınırları içinde "Kilikya Mozaikleri Araştırması" kapsamında tespit edilen mozaiklerin durumu Adana mozaiklerinden farklılık göstermektedir. Bu farklılık, eski ya da yeni, yayınlanmış ya da tarafımdan tespit edilmiş buluntular da dahil olmak üzere, tüm Osmaniye İli eserlerinin *in situ* olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Osmaniye İli'nde bulunmuş ve müzelere kaldırılmış herhangi bir mozaik yoktur. Osmaniye İli mozaikleri arasında yalnızca Ala Camii mozaiklerinin resimleri Prof. H. Çambel tarafından yayınlanmış[5] ve yalnızca bir mozaik, Yazlamazlı mozaiği, ön koruma müdahalesi görmüştür. Diğer Osmaniye mozaikleri bu projeye dahil olana değin çalışılmamış, yayınlanmamış ve hiç koruma müdahalesi görmemiştir. Bu mozaiklerin tümü ilk defa bu araştırmada bir araya getirilerek belgelenip incelenmiştir. Mozaiklerin bir kısmı kaçak kazılar sırasında ilk defa tespit ve tescil edilmiş ve belgelenmiştir. Ne yazık ki, Osmaniye İli, mozaik konusunda uzmanlaşmış definecilerin programlı olarak faaliyet gösterdikleri bir bölge durumundadır. 2004 yılı sonbaharı itibarı ile il sınırları içinde tarafımızca bilinen ya da duyumu alınan 15 ayrı mekânda mozaik eserler bulunmaktadır.

Burada, Osmaniye İli'nde mozaiklerin buluntu yerlerini, bağlı oldukları ilçelere göre sınıflandırarak sunmaktayız. Bunlar Merkez İlçe, Düziçi, Hasanbeyli, Kadirli ve Sumbas ilçeleridir.

---

2 E. Özgen et al., "Oylum Höyük, 1998-1999", *Kazı Sonuçları Toplantısı* (2000) 223-230 with pl. 5.

3 H. Hellenkemper ve F. Hild *Neue Forschungen* (1986) 98-99, figs.151-155. F. Hild ve H. Hellenkemper, *Kilikien und Isaurien: Tabula Imperii Byzantini* Band 5 Österreichische Akademie Dph. 215 Viyana. 1990.

4 Kozan İlçesi'den Kudret Çalatlı'ya mozaiğin resimlerini verdiği için teşekkür ederim. Karasis Bazilikası'nı gösterdiği ve mozaiğinden haberdar ettiği için Prof. M. H. Sayar'a ayrıca teşekkür ederim.

5 H. Çambel, "Kadirli'de bir Anit Eser" *Türkiyemiz* 81 (1997) 42-53.

Osmaniye il merkezine bağlı iki mozaikten biri Çardak mozaiğidir (Resim: 9). Dönemin İl Kültür Müdürü V. Tosun'un tespit ettiği mozaik 2002 yılında tescil edilmiştir[6]. Merkez İlçe'de bulunan diğer mozaik Kayalı Köyü'nde kaçak kazı sonucu müsadere altına alınmıştır ve mozaikli yapı 2004 yılında tescil edilmiştir.

Düziçi İlçesi, Yazlamazlı Köyü'ndeki mozaik 1986 yılında Adana Müzesi arkeologları tarafından kazılıp aynı yıl Konservatör-Arkeolog Sema Özyiğit tarafından "Yeniden Kapama" yöntemiyle korunmaya alınmıştır (Resim: 10). 1994 yılında mozaiğin bulunduğu araziye tarım izni verilmesi sonucu eser zarar görmüştür. Zarar tespiti Osmaniye İl Kültür Müdürü V. Tosun tarafından yapılmıştır. İl Kültür Müdürlüğü'nce tarafıma sağlanan görsel malzeme mozaiğin yalnızca zarar gören kısmını belgelemektedir. Düziçi İlçesi Çunur Köyü'ndeki mozaiğin varlığı, Karatepe kazı ekibince 1980'li yıllarda yüzey araştırmasında tespit edilmiştir[7]. Toprak altındaki eser 2000 yılında köylünün makineli tarım yapmasıyla parçalanmış, yok olmuştur.

Düziçi İlçesi, Yarbaşı Köyü'ndeki mozaik "Vali Yolu" inşaatı esnasında bulunmuştur. Durumun tarafıma bildirilmesiyle Ocak 2001'de Osmaniye İl Kültür Müdürü V. Tosun ile beraber gidilerek eser tespit edilmiştir (Resim: 11). Adana Müzesi arkeologları 2001 yılı kasım ayında mozaiğin kazısına başlamış, ne var ki, kazı tamamlanamadan eserin üstü toprakla örtülmüştür. Yolun tekrar ulaşıma açılmasıyla mozaiğin üstünden köy minibüsleri, traktörler, yerine göre kamyonlar geçmeye başlamıştır.Yazıtlı ve Chi-Ro monogramlı olmasıyla büyük öneme sahip olan mozaiğin gereken ilgi ve korumayı ivedilikle görmesini umut etmekteyiz. Eser 18.10.2002 tarihinde tescil edilmiştir. Düziçi ilçe merkezindeki bir evin zemininde bulunan mozaiğin tescil tarih ve numarası yoktur (Resim: 12). Bu eser, 2 ayrı panodan oluşmaktadır ve Osmaniye il sınırları içinde bugüne değin bulunmuş en ince işçilikli, kaliteli mozaiktir. Hâlen hiçbir şekilde koruma altına alınmamıştır. Mal sahibi defineciler tarafından rahatsız edilmektedir.

Düziçi İlçesi'nin Çamiçi mevkiinde Haziran 2003'te bulunan mozaiğin de Adana Müzesi arkeologlarınca tespit çalışması yapılmıştır. Yine Düziçi İlçesi'nde Domuztepe yakınında bulunan mozaikli yapı 1960'larda tespit edilmiş olup 16.09.1987 tarihinde tescil edilmiştir. Yapı sit alanı olarak korunmaktadır. Yine aynı ilçeye bağlı Olukluçunur Köyü, Koyuntaş mevkiinde bir bazilikanın mozaiği defineci ekibi tarafından esere zarar vermeden ustalıkla kazılıp ortaya çıkarılmıştır (Resim: 13,14). Tarafımdan tespit edilen yapının acil korunması için Osmaniye İli Jandarma Komutanlığı ve İl Kültür Müdürlüğü'ne haber verilmiş ve hemen akabindeki günlerde Adana Müzesi arkeologlarının gelmesiyle 25.09.2003'te tescil edilmiştir.

Hasanbeyli İlçesi, Yanıkkışla Köyü'nde bulunan mozaik 24.06.2004 tarihinde tescil edilmiştir. Adana Koruma Kurulu, 1. Derece Sit Alanı ilân edilen yerde, müze uzmanlarınca arkeolojik kazının yapılarak mozaiğin müzeye taşınmasına karar vermiştir[8].

Kadirli İlçesi, Karatepe-Sarıdüz'de bir evin zeminini süsleyen mozaikler, 15.11.2001 tarihinde tescil edilmiştir (Resim: 15). Kaba işçilikli olan mozaik son derece iyi bakımlı durumdadır. Kadirli ilçe merkezinde bulunan Ala Camii 14.11.1977 tarihinde tescil edilmiş olup 1. Derecede Arkeolojik Sit Alanı ilân edilmiştir. Yapı zemini tümü ile mozaiklerle süslü olup onaylanmış koruma projesi uygulama aşamasındadır. Kadirli İlçesi'ne bağlı Aşağı Çiyanlı Köyü, Tozlu mevkiinde bulunan mozaik büyük bloklar halinde parçalanarak çıkarılıp Ala Camii bahçesine bilinmeyen bir tarihte getirilmiştir. Eserin tescil tarihi ve numarası bilinmemektedir. Yine aynı ilçenin İlbistanlı Köyü, Balıklarağı Gözü mevkiinde bulunan bazilika, 2002 yılında Osmaniye İl Kültür Müdürü A. Tabur ile birlikte gidilerek tespit edilmiştir. Yapının kuzey duvarının ayakta, güney duvarının yarı yarıya yıkık, batı duvarının toprak ve çalılarla kaplı durumda olduğu göz-

6 Sn. Tosun ile Ocak 2000'de gördüğüm bu mozaikli alan M. H. Sayar tarafından araştırma raporunda görselleştirilmiştir; "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2000", *AST* 19 (2001) r.7.

7 H. Çambel "Karatepe-Aslantaş, Aslantaş Barajı Göl Alanı ve 1982 Dönemi Çalışmaları", *KST* 5 (1984) 153 -158.

8 Dosyası elimize geçmemiştir.

lemlenmiştir. Apsisi dışarı doğru yuvarlak formdadır ve kuzey köşesindeki temel taşı *in situ* vaziyette bulunmuştur. Tüme yakını toprak kaplı olan mozaiğin batı kısmının üstü kısmen açık durumdadır. Mozaiğin işçilik ve desen değerlendirmesi bu açık kısımdan yapılabilmiştir. Mozaik, tescil işlemleri için Adana Koruma Kurulu'na verilen dilekçeden sonra, Aralık 2004'te kurul uzmanları ile birlikte ziyaret edilmiştir. Yapıda, Haziran 2002'den farklı olarak Aralık 2004'te gözlemlenen değişiklikler vardır: Çoğunluğu zaten yıkık durumda olan güney duvarın tümden ortadan kaldırıldığı, apsis stylobatının üstündeki köşe taşının artık yerinde olmadığı, batı duvarınınsa güney baştan ortaya doğru kısmen yok edildiği, mozaik tabanının kuzeydoğu kısmının açılarak kuzey duvarı civarında kısmen kazıldığı gözlemlenmiştir.

Osmaniye İli, Sumbas İlçesi, Gafarlı Köyü mozaiğinin bulunduğu yapı 3 nefli bazilika olarak tanımlanmaktadır[9]. Kesik Suyu baraj göleti kenarında bulunan yapının üçte ikisi yok olmuş, güney duvarı yıkılmış, mozaik ve yapı tümden tahrip olmuştur. Kuzeydoğu kesiminde kalan mozaik parça çok renkli ve ince işçiliklidir.

SONUÇ

Burada sunulan mozaiklerin çoğunluğu 2003 yaz sonuna kadar geçen zaman diliminde ya ilk defa tespit edilmiş ya da ilk defa belgelenmiş eserlerdir. Bu eserlerin bir kısmı tescillidir. Tümünün tescil ve çeşitli yöntemlerle koruma altına alınması uygun olacaktır. Bölgede programlı yürütülen defineci faaliyetlerinin önü alınmalıdır.

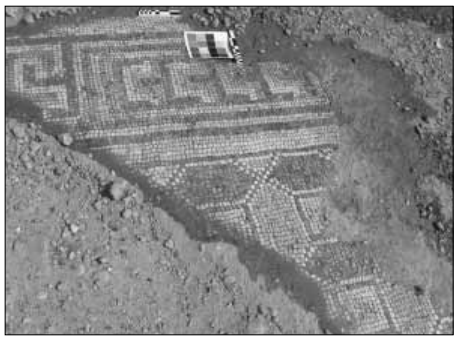
9 F. Hild and H. Hellenkemper, *Kilikien und Isaurien: Tabula Imperii Byzantini* Band 5 Österreichische Akademie Dph. 215 (Viyana, 1990) 221.

Resim 1: Bingüç mezarlık alan dıştan görünüş

Resim 2: Tatik Höyük

Resim 3: Koyunevi mozaiği, avlu

Resim 4: Koyunevi mozaiği, iç

Resim 5: Koyunevi mozaiği, iç

Resim 6: Baka'da mozaikli evin sahipleri

Resim 7: Baka mozaiği, iç

Resim 8: Karasis, bazilika

Resim 9: Çardak mozaiği

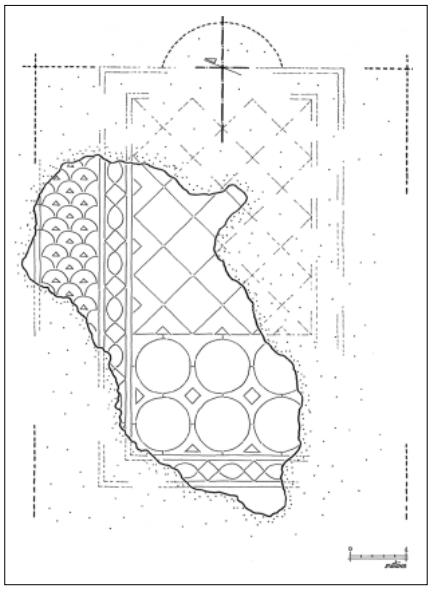
Resim 10: Yazlamazlı mozaiği

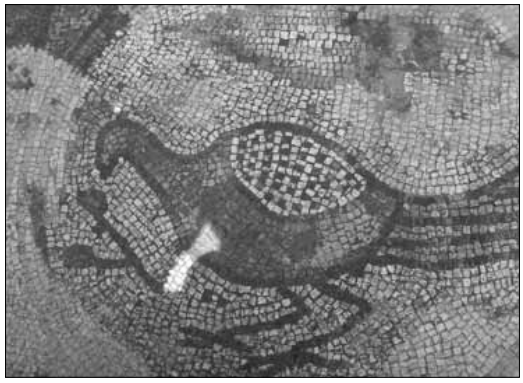
Resim 11: Yarbaşı mozaiği

Resim 12: Düziçi ilçe merkezindeki mozaik

Resim 13: Koyuntaş, bazilika planı

Resim 14: Koyuntaş mozaiği tavuskuşu figürü

Resim 15: Balıklı bazilika ve mozaik çizimi